

Dräktboken

SUSANNE RITTEDAL SÖDERBLOM

Folkdräkter, hemslöjd och återbruk upplever något av en renässans just nu, och att sy en egen folkdräkt behöver inte vara varken svårt eller dyrt. I alla fall inte med tillgång till informativa fotografier och pedagogiska instruktioner i sömnad.

Lill-Anna Bälter är initiativtagare till en bok om dräkten på Sollerön. Då hon gick bort 2009 arbetar nu hennes dotter Mejt Rittedal och hennes dotterdotter Susanne Rittedal Söderblom vidare med boken »Folkdräkten – Sollerön, Mora, Venjan och Våmhus« som ges ut på Votum förlag sommaren 2015.

Att få komma hem till Sollerön och fira midsommar är en av årets höjdpunkter, och har så alltid varit. De femtio milen från Göteborg har avverkats i princip varje år i juni under mitt snart 45-åriga liv och jag räknar på min ena hand de gånger jag missat en midsommar på Sollerö hembygdsgård.

Jag har burit dräkt så länge jag kan minnas. Det var så roligt och spännande hos mormor Lill-Anna när vi alla i släkten samlades och klädde oss fina inför midsommarfirandet.

Många tjejer i släkten är vi! Mormor Lill-Anna, mamma Mejt, tre mosttrar, min syster Yvonne och ett gäng kusiner. Dräkterna brukade hänga hos mormor som ändrat, rättat till och fixat dem tills vi kom. När vi skulle göra oss i ordning samtidigt allihop för att hinna till hembygdsgården i tid är det lätt att se framför sig hur vi for omkring – mer eller mindre påklädda, i strumpbyxor, överdel och skor. En gång hade vi långväga besök från en släkting i USA. Stackars Philip ropade från övervåningen i mormors hus: ”I see naked women everywhere! Can I come down now!?”

*Ellen och Vera i kulldräkt.
Foto: Henrik Bengtsson*

Lill-Anna har alltid varit engagerad i sömnad och var en eldsjäl när det gällde att bevara dräktbruket på Sollerön. Med sina många kurser i sömnad har hon fört hantverket vidare till kommande generationer. 1998 fick hon Mora kulturpris för sitt arbete. Hon blev ordförande i Sollerö Hemslöjdsförening 1973 och skrev en bok på 1970-talet, »Sollerösöm och Dalsöm« – Sömmar från Dalarna, där några av dräktdelarna i dräkten på Sollerön finns beskrivna. Någon gång 2005 föddes tankar på att göra en bok om hela dräkten då hennes egen bok var slutsåld sedan länge. Med ekonomiskt stöd från Sollerö Hemslöjdsförening påbörjades arbetet med en bok om dräkten på Sollerön.

Lill-Anna ville att det skulle vara en inspirationsbok med många bilder och mönster - så att man själv skulle kunna, och vilja, sy sig en egen dräkt. Eftersom Mejt hade textilutbildning fick hon uppdraget att konstruera mönstren. Tyvärr gick Lill-Anna bort 2009.

Hon var så engagerad in i det sista och hennes arbete lever vidare då mamma Mejt och jag nu driver bokprojektet vidare.

Ursprungligen var tanken att dokumentera och beskriva kvinnans helgdagsdräkt så som den bars på Sollerön. Efterhand som projektet fortskred växte det och inbegrep snart även mannens dräkt och sedan barnens. I stort sett är det samma utseende på barnens och de vuxnas dräkter. Då dräkten som används på Sollerön också gäller i Mora, Venjan och Våmhus bestämde vi att inkludera även dessa socknars dräktbruk i boken. De fyra orterna har en gemensam historia och i boken kommer också en del dräkthistorik att finnas med. Detta för att ge läsaren en övergripande förståelse till varför dräkten och dräktbruket ser ut som det gör idag. Boken kommer dock att ha ett Solleröperspektiv då Mejt kommer därifrån, men tar upp de skillnader som vi hittat i dräktbruket idag i de olika orterna. Den är tänkt att läsas som ett nutidsdokument – hur dräkten används och sys idag – men med en historisk tillbakablick.

Något som även tillkommit under resans gång är beskrivning och dokumentering av skördedräkten (vitsärken). Gränsen

Traditionellt midsommarfirande på Sollerö Hembygdsgrd med stora och små masar och kullor. Foto: Henrik Bengtsson.

mellan innerdräkt och ytterdräkt var länge flytande. Bland annat är vitsärken, *väjtärtjen*, ett ursprungligt innerplagg som man förr hade under sin vanliga dräkt. Detta plagg, en rynkad livkjol i vitt linne, har sedan funnits i olika varianter med olika färger på boden och då fungerat som ytterplagg tillsammans med en överdel. Man hade sin finaste vitsärk på sig när det var dags för skörd. Den svarta linnekjolen, *svartsärtjen*, hade man till lite grövre sysslor. Skördedräkten ska inte förväxlas med Moras sommar-dräkt, vars veckade kjol är av ylle. Sommardräkten skapades i Mora på 1930-talet med inspiration från den gamla gråvita åkerdräkten – skördedräkten.

*Mejt i sin skördedräkt i vit linnelivkjol och trefärgad magd. En nykonstruerad läderväska efter en gammal förlaga och på armen Flint Mejt Olsdotters gamla yllefilt. Om axlarna en yllemuslinsjal med silkestrådar. Håret upp-bundi under kelingg-attn.
Foto: Henrik Bengtsson.*

Skördedräkten använder Mejt ofta om somrarna då hon spelar dragspel i olika sammanhang. Den är sval och skön och man riskerar inte att regnet rätar ut vecken på den finveckade kjolen, *ryntatjoslan*, som när man använder den vanliga dräkten.

Fokus i boken ligger dock på den vanliga helgdagsdräkten. Mejt har sammanställt fakta från muntliga källor och källor skrivna i böcker som idag endast går att få tag på hos antikvariat. Hon har sytt upp och provat ut plaggen i boken efter mönster, plagg och förlagor som Lill-Anna haft i sin ägo. Dessa kommer ursprungligen från Lill-Annas mormorsmor, Flint Mejt Olsdotter (1836-1925). Hon har också gjort mätningar och jämförelser med plagg funna i Sollerö textilsamling.

Arbetstiteln på boken är »Folkdräkten – Sollerön, Mora, Venjan och Våmhus«. Boken ges ut på Votum förlag sommaren 2015. I början av arbetet med boken var Sara Markus Jansson och Elsa Graf engagerade och såg bland annat till att det första provkapitlet gjordes med hjälp av EU-bidrag 2005.

Det är en mycket kostsam sak att göra en bok och vi har lagt mycket tid på att söka ytterligare pengar från olika fonder och stiftelser. Mejt står för dräktkunskapen i boken och undertecknad leder bokprojektet med alla dess delar. Fotograferingen av alla dräktdelar och dräktvariationer har varit en stor del och nära och kära har ställt upp som modeller till vår stora glädje. En dräktgrupp bestående av personer från de fyra socknarna har diskuterat och jämfört dräkten och dräktskicket orterna emellan. Vi har botaniserat runt bland gamla dräktdelar på Sollerö textilsamling och Margit Andersson har varit till mycket stor hjälp med sitt stora kunnande om dräktbruket på ön. I dräktgruppen har även bland andra Solveigh Gjervaldsaeter deltagit med ett Moraperspektiv, från Venjan - Birgitta Snäll, från Våmhus - Gerd Dahl och från Sollerön - Eivor Bälter. Skillnaderna dräkterna emellan är inte många men nog så viktiga att bevara, som till exempel att mannens väst är grön i Mora och Våmhus, medan den på Sollerön och i Venjan är blå.

*Familjen Birkeholm på Tollagården.
Annelie i Moras sommardräkt med veckad yllekjol, bod i damast och trefärgad magd.
Moras raka halskläde. Magnus i Solleröns mansdräkt, hatt med röda, vävda band. Isak i Solleröns pojkdiräkt och klakk-ätta.
Foto: Henrik Bengtsson.*

Många av sömnadsinstruktionerna, mönstren och sömmarna i boken är allmänt gällande för olika dräkter runt om i Sverige. Till exempel hur man rynkar en kjol, olika sömmar från Dalarna, mönster på kilmössa, hilka, långrock och så vidare.

Dräkten från Sollerön, Mora, Venjan och Vämhus är en så kallad dokumenterad dräkt. En sådan har ett dokumenterat, lokalt särpräglat och likartat dräktskick, med bevarade plagg från den tid då dessa användes traditionellt i ett visst område. Runt 1850 dog användandet av lokalt särpräglat dräktskick,

folkdräkt, ut i nästan hela Sverige. I vissa bygder började man runt sekelskiftet rekonstruera dräkter från sitt område med hjälp av kunskaper om bygdens kultur, foton eller från dokumenterade plagg från grannsocknar. Dessa dräkter kallas för rekonstruerade dräkter. Slutligen är en komponerad dräkt en nykonstruerad dräkt från en plats där man inte har hittat ett dokumenterat dräktskick. Plaggen i dräkten kan delvis bygga på gamla plagg man hittat i bygden men dräkten som helhet har inga historiska förlagor. Exempel på en komponerad dräkt är Sverigedräkten som skapades i början av 1900-talet av Märta Jörgensen.

Med andra ord så ska alla vi Solleröbor vara väldigt stolta över vår fina dräkt. Den är unik och en av de äldsta kända folkdräkterna i Sverige, med anor ända från 1600-talet!

Rödhilkan med den vita solhilkan inunder, sedd bakifrån. Uppbundet hår med de röda vävda banden.

Foto: Henrik Bengtsson.

Annelie i Moras Sommardräkt, resten i vanlig helgdagsdräkt. Mejt med svart magd, kattunshalskläde och kellinggatt, Therese med blå magd och Linnea i den vanliga röda magden - båda med Solleröhalskläde och håret uppbundet, Susanne i grön magd och Solleröhalskläde. Foto: Henrik Bengtsson.

Vi vill inspirera till en vilja att bevara dräktbruket på Sollerön och hoppas att många ska finna glädje och inspiration att sy en egen dräkt med hjälp av vår bok.

*Mejt Rittedal
Susanne Rittedal Söderblom*